

Segítenek?

Hálátlan vállalkozás a változó időkben aktuális bibliográfiát készíteni, köszönet tehát azoknak, akik a Pest Megyei Pedagógiai Intézet *Segítünk...* sorozata számára mégis megtették. Tudom, egy bibliográfia átfutási ideje nem kevés (s az utóbbi időben az események amúgy is felgyorsultak), így az igazi aktualitást nem kérhetem számon, s e kérdés méregfogát az összeállítók gondosan kihúzták: *Farkas Margit Egyház, vallás és iskola* című munkájának már alcímében egyértelműen, *Fábián Miklós* pedig az általános iskolai könyvtárak számára készített alapállomány-jegyzék bevezetőjében (kissé homályosabban) közli a gyűjtés időhatárát. Marad tehát annak vizsgálata, megfelel-e céljának, ígéretének a két összeállítás: segítenek-e?

Segít-e *Fábián Miklós* alapállományjegyzéke az általános iskolai könyvtáraknak, könyvtárosoknak? Hadd bocsássam előre: nem tudom, az általános iskolai könyvtárosoknak milyen segítségre van szükségük, és (lévén ez az egyetlen terület szakmánk szélesebb köreiből is, mellyel soha nem foglalkoztam) az iskolai könyvtárak ügyére, a nekik ajánlott alapállományra is teljesen kívülállóként tudok rácsodálkozni. Nyilván ezért ér meglepetésként, hogy egy „átlagos – 600 tanulóat ellátó – iskolai könyvtár” alapállománya annyi (kb. ezer mű), amennyit egy legalább felerészben középfokú végzettségű, kétkeresős család házi könyvtárában elvárnak, ha az átlagos lakásviszonyok azt eleve nem tennék lehetetlenné. De menjünk tovább a mennyiségi szemlélet félrevezető útján, nézzük a számszerű adatokat! Az összeállító *Fábián Miklós*nak még nem állt rendelkezésére a *Könyvtári kis tükrök* legújabb kiadás *Gyermek és ifjúsági irodalom 1965–1985* című kötete, nekem viszont az asztalomon fekszik, így nem állom meg, hogy a mennyiségek, arányok összevetéséhez fel ne lapozzam. Meglepő – legalábbis az összevetés nyomán –, hogy az

alapállomány milyen mostohán bánik a szép-irodalommal: míg a kistükrök 1363 címe közül mindössze 670, az alapállomány 996 műve közül 770 soroltatik a szak- és ismeretterjesztő irodalom körébe. Az utóbbiban pedig mindössze a „nullás” szak és a történelem területén ért – nagyjából – egyet a két ajánlat. Az összesen kevesebb szakkönyv közül a kistükrök számszerűen többet ajánl a „hatos” és „hetes” szak irodalmából (146, illetve 128 az alapállomány 102, illetve 106 címével szemben), sőt földrajzból, utleírásból is. Itt az eltérést talán a gyermeki érdeklődés és a tantervi hangsúly különbözősége okozza, de felmerül a kérdés: egyáltalán tükrözi-e az alapállomány-jegyzék a tantervi arányokat, akár pozitív (megerősítő), akár negatív (ellensúlyozó, kiegészítő) módon? Nézzük ismét a számokat! A szűkebben vett társadalomtudományokat (300-tól 342-ig) 29 mű képviseli – a 67 pedagógiai tárgykörbe sorolható címre még visszatérünk –, majd néprajz és környéke következik 21 művel. A matematikát 29, a csillagászatot 12, a fizikát 15, a kémiát 10, az élettelen természetet még további 7 mű képviseli, az állatvilág pedig 75 művel van jelen. Az „ötös” szak 181 címszóval szemben az alkalmazott tudományok összessége „a hatvanas évek közepétől 1988-ig” 102 arra érdemes művet produkált, hogy az általános iskolai könyvtári alapállomány része legyen. Itt preferenciaként legfeljebb a közlekedési eszközöket (12) és megint csak az állatokat (további 9 cím) fedezhetjük fel. A művészetekkel való ismerkedést, az esztétikai és vizuális nevelést 10 képzőművészeti, 5 fotós, 30 zenei és 1 filmes (s még 18 hétszázasnak szakozott) mű segíti a „hetes” szak összesen 106 darabjából, 28 nyelvészeti és 44 a magyar irodalommal foglalkozó mű következik az említésre méltó mennyiségek között, majd 36 földrajzi és 37 magyar történelmi cím zárja az ismeretterjesztő és szakirodalom anyagát.

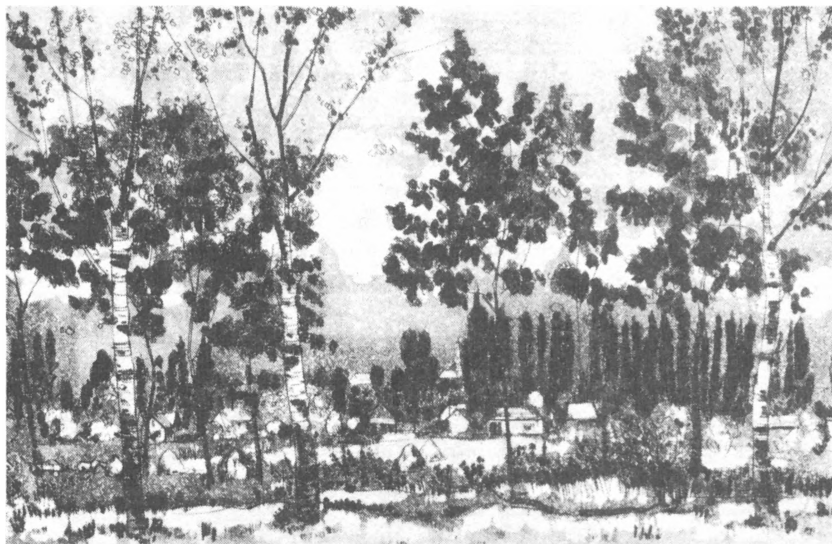
A teljesség kedvéért álljon itt a szépirodalom mennyiségi megoszlása (s fejezetekre bontása) is: líra 29, epika 81, drámák 9, mesék 47, összesen 166 cím.

Összeáll tehát a fontossági sorrend: mi legyen feltétlenül kéznél, mit olvasson leginkább az általános iskolai tanuló. Olvasson mindekelőtt az állatokról, olvasson epikus szépirodalmat és meséket. Ismerkedjen a magyar irodalommal, a magyar történelemmel, majd általános földrajzzal, zenével és a költészet alkotásaival. Matematika, s vele egyenrangúan a társadalomtudományok, nyelvtan, fizika, csillagászat következik, majd – egyenlő mértékben – kémia és képzőművészet, s végül akadhat néhány dráma is a gyerek kezébe. (Keressünk oktatási, nevelési koncepciót, műveltségképet a fenti értéksorrendhez?)

A pedagógia, az oktatásügy tárgykörébe sorolt 67 mű azért érdemel külön említést, mert újabb kérdést vet fel: nevezetesen az általános iskolai könyvtár funkciójának, céljának, szerepének kérdését. E művek közül ugyanis néhány (*Nyitnikék, Új vakáció, Nézz körül!*) a gyerekeknek, egy-kettő (*Pályaválasztásról szülőknek, Iskolás lesz a gyermekünk*) a szülőknek (!), a többi pedig a pedagógusoknak szól. Ha a szülőket, mint használói csoportot figyelmen kívül hagyjuk is (s feltesszük, e néhány nekik szóló mű a pedagógusok tájékoztatását szolgálja), a fennmaradó két használói csoport igényeinek, szükségleteinek kielégítésére az alig ezer mű bizony édeskevés. Az persze pilla-

natig sem vitatható, hogy a legfontosabb kézikönyveknek, lexikonoknak, enciklopédiáknak minden könyvtárban, így az általános iskolákéban is ott a helyük. (Am én ide sorolnám a világnyelvek legalább kézi szótárait is, függetlenül attól, hogy az összeállítás elkészülte óta az idegennyelv-oktatásban milyen változások következtek be.) Az viszont már eldöntendő – és lényeges – kérdés, hogy a könyvtár feladatának tekinti-e a pedagógusok szakmai (tantárgyi) és pedagógiai-didaktikai-metodikai-szakirodalmi, vagy legalább kézi- és segédkönyv szintű ellátását is. Ha igen, akkor természetesen valamennyi tantárgy és valamennyi évfolyam tanári kézikönyvére szükség van; ha nem, legyen a pedagógus gondja, hogy ezeket a maga számára beszerezze. De mi indokolja pl. matematikából egy 8. osztályos segédkönyv meglétét és a többiek hiányát? A határozott döntés – még ha esetleg vitatható, hibáztatható is – következetes végrehajtása inkább lehet dicséretes, mint az alapállomány-jegyzék bizonytalankodása, ebből is-abból is valamit egybehordó salátareceptje, mely a legkevésbé szerencsés megoldásnak tűnik. Ez hozza ugyanis létre az olyan abszurdításokat, mint például a 634 szak teljességgel megmagyarázhatatlan „állománya”: egy Búvár zsebkönyv és egy akadémiai kiadvány (*Kádasi Lajos: Gyümölcsök*. Móra, 1983. és *Keresztési Béla: Magyar erdők*. Jóléti erdőgazdálkodás. Akad. K. 1971.) furcsa párosa.

Elérkeztünk hát a következő kérdéshez: vé-

gül is mit tartalmazzon az alapállomány, mi szerepel helyesen, mi feleslegesen, és mi hiányzik *Fábián Miklós* összeállításából? Nem lehet tisztelnem, hogy recenzió ürügyén új jegyzéket prezentáljak, így csak néhány, találmokra „kiszúrt” apróságot említek meg. Rögtön a jegyzék első oldalán „diszeleg” *Kulcsár Ödön Rövidítések könyve*; a Tánicsics 1973-ban adta ki. Hál’ istennek, már rég nem kapható (új korában is csapnivaló, hiányos és esetleges volt); feltüntetése azonban két kérdést vet fel. Az egyiket – hogy ugyanis nem kapható művek is szerepelnek a jegyzéken – a bevezető magyarázza, ám engem nem győzött meg: kétlem, hogy e jegyzék volna a kiadók orientálásának, hiányaink közlésének legcélszerűbb eszköze. A másik gondolat viszont nem a jegyzék s nem a recenzió témája, de megér egy mondatot: nincs publikus magyar rövidítésjegyzék; összeállításra igazi könyvtárosfeladat lenne. Az 1983-as kiadású *Gazdaságpolitikai kisszótár* mellől hiányzik a *Mai gazdaságpolitikai alapfogalmak* című 1987-es Reflektor-kiadvány, és kérdés, hogy a *Pudilova-féle Mintagyűjtemény kézikötéshez* mintáit ugyan hogyan fogja felhasználni a kézimunkával barátkozó gyerek, ha magáról a kötésről, horgolásról (vagy éppen a hímzésről) semmi mást nem talál. Megdöbbenőnek tűnik, hogy a világirodalmat mindössze *Dickens, Saint-Exupéry, Puskin és Csehov* életéről írt egy-egy mű képviseli (s magyarázatként elfogadhatatlan, hogy az *Így élt* sorozatban csak a két utóbbiról jelent meg kötet). S ha már a világirodalmat megemlítettük, álljon itt – kommentár nélkül – azok névsora is, akik a magyar irodalomból önálló, róluk szóló kötettel képviseltetik magukat az általános iskolai könyvtári alapállományban: *Ady, Arany, Csokonai, Jókai, József A., Juhász Gy., Karinthy, Katona, Kazinczy, Petőfi, Radnóti, Vörösmarty, Zrínyi*. S hogy a történelem se maradjon említés nélkül: ha *Falus A Római birodalom* és *Szabó Róma jellemei* meglete esetleg indokolhatják is *Az antik Róma napjai* hiányát, sajnos *Bertényi Iván Kis magyar címertanát* bizony nem pótolja semmi. *Arany Toldijának* hiánya előtt pedig (a *Buda halála*, illetve a *Toldi szerelme, Toldi estéje* önálló kötetként szerepel) teljesen értetlenül állok.

Végül a formáról, egy megjegyzés erejéig. (Sosem voltam híve az eszközt célú „nemesítő” szemléletnek, s csak távolról tiszteltem azon kollégáim elhivatottságát, akik bármely rendeltetésű, célú bármilyen jegyzéken minden esetben a bibliográfiai leírás tökélyét

kérték számon, ezért a primitivségig egyszerűsített leíráshoz szavam sincs, a feltüntetett adatok egyértelműek, s nagy többségükben közismert kiadványokról lévén szó, azok alapján a mű azonosítható.) Nem ártott volna egy korrektúra a sokszorosítás előtt, hogy legalább *Tótfalusi István: Vandecum (!)* című munkája horogra akadjon, mely alcíme szerint a szokatlan szavak szótára. Na de ennyire szokatlanoké?

Miben segít tehát *Fábián Miklós*, illetve a Pest Megyei Pedagógiai Intézet, mely a jegyzéket 1500 példányban közreadta? Segít elindítani egy gondolatsort, tisztázó töprengést az iskolai könyvtár feladatáról, a feladathoz szükséges állományról; ez összevethető – összeveendő – az adott iskola környezetével, majd anyagi és fizikai lehetőségeivel. Ennek alapján el lehet kezdeni az alapállomány kialakítását, a meglévő állomány e szempontú elemzését. Ötletadónak, továbbgondolásra serkentőnek persze *Fábián Miklós* jegyzéke használható ehhez. Ám a kialakuló állomány nyilván – és talán remélhetőleg – nem lesz azonos vele.

Lehet, hogy *Farkas Margit* dolga könnyebb volt, hiszen nem annyira válogatás, inkább gyűjtés eredménye az *Egyház, vallás és iskola* című bibliográfia. Úgy tűnik, munkáját sikerrel végezte, a bibliográfiája jól tükrözi, mutatja fel azt az irodalmat, ami e tárgyban 1980 és 88 között Magyarországon megjelent. Az pedig, hogy a cím: „egyház, vallás és iskola” végeredményben három fogalom, a három témakör egyenragú felsorolása, nem pedig azok tartalmi, logikai kapcsolatát tükrözi, nem *Farkas Margit*, nem a bibliográfia hibája, hanem a kor egyház- és művelődéspolitikájának „eredménye”. Széles körből merit – tárgymutatója szerint abortuszról zsinatig – a bibliográfia, ám fejezetekre, alfejezetekre bontása jól segíti a meglehetősen nagy – 3236 tételes – anyagban való eligazodást. A szűkebben vett, a címbebeli témának inkább a két második fő rész: Az egyház és a vallás szerepe a modern társadalomban, illetve – még inkább – A vallás és a kultúra kapcsolata című fejezetek anyaga felel meg, s ez az egész mennyiség mintegy kétharmadát teszi ki. Ami pedig konkrétan „az ifjúságról”, „vallásos és egyházi ifjúsági mozgalmak” témájában, vagy „egyházi iskolák, kollégiumok, egyetemek története, neveléstörténet” és végül „nevelés és iskolaügy egyházi vonatkozásai korunkban” tárgykörben az adott csonka évtizedekben megjelent, az mindössze 112 dokumentum. Ismétlem, a kor-

ra, nem az összeállítóra jellemző ez az adat: a teljes magyar könyvkiadás és 220 körüli időszaki kiadvány valamennyi publikációja között ennyi akadt, mely az ifjúságot, a nevelést, az iskolát vallással, egyházzal összefüggésbe hozta... Az összeállítás alapján érdekes vizsgálódásokat lehetne elvégezni egyes témák aktualitásáról (főként politikai aktualításra gondolok), a hangsúlyok időbeni változásairól 1980 és 1988 között, ez azonban a recenzensnek nem tiszte. Tiszte az lehet, hogy megállapítsa: a több mint háromezer tételt (tisztes címeleírással) áttekinthető, logikus rendben sorakoztató, és szükség esetén magyarázó annotációval ellátó bibliográfia összegyűjtötte és feltárja azt a publikációtermést, mely választott témájában az adott időszakban megjelent. Gyűjtésének szélességét és mélységét jól jelzi a tárgymutató már említett terjedelme, illetve a feldolgozott időszak kiadványoké, mely az Acta Academiae Paedagogicae Nyíregyházi Intézetétől múzeumi és MSZMP oktatási igazgatósági évkönyveken, napilapokon, honismereti híradókon, az egyházi sajtón és tudományos folyóiratokon át a Zenetudományi Dolgozatókig terjed. Mutatói (az említetteken kívül az egyesített névmutató) hasznosan elősegítik, teszi használhatóbbá a bibliográfiát.

Érdekes színt folt – s láthatólag a sorozat szerkesztőinek, kiadóinak tudatos és hasznos tö-

rekvése – a bibliográfiák kiegészítése a tárgyra vonatkozó nem hagyományos dokumentumok leírásával. *Fábián Miklós* az Ismeretterjesztő művek és szakirodalom, valamint a Szépirodalom után, harmadik fejezetének az AV-dokumentumok címet adta, s a kép- és hangrögzítéseket tárgykörönként csoportosítva (de az ismerethordozó-formákat egymástól el nem különítve) írja le, „színes televideo”, „színes magyar természetfilm”, „hanglemez” és hasonló címkiegészítésekkel, melyekhez – legjobb esetben – a percben mért időbeni terjedelem adata társul. Sajnos, ez a leírási mód a dokumentumok azonosítására nem elég, esetleges beszerzésük lehetőségének módjára sem utal. Jobb megoldást választott *Farkas Margit*, aki a dokumentumok (megint csak azt kell mondanom: tisztes címeleírásával) mellékletként közölte. Talán itt indokoltabb lett volna a tematikus rendezés, míg az állományalakítási tanácsadóként is szolgáló alapállomány-jegyzék esetében a fizikai formátum (dia, film, hangrögzítés, videofelvétel stb.) szerinti elkülönítés hasznosabbnak ítéltető. Az már csak apró finctor, hogy *Farkas Margit* bibliográfiájában egy, a Kossuth Kiadó által publikált, nyilvánvalóan nyomtatott ábragyűjtemény nyitja a Nem nyomtatott ismerethordozók című felsorolást.

Végül is segít-e, miben segít az *Egyház, vallás és iskola* című bibliográfia? Talán sem a megrendelő, sem az összeállító nem sejtette még (az anyaggyűjtés lezártakor, 1988. szeptember 30-án sem), milyen aktuális lesz ez a téma alig másfél év múlva. Az egyházak megújuló oktatási készsége és nyiladozó lehetőségei, a társadalom és az új kormány ez irányú igényei, széles szülői réteg vallásos, „keresztény”, „ökumenikus” szellemű iskolák iránti óhaja, s a negyven év során ateistává nevelt, szülővé érett generációk legalább olyan széles rétegének ellenállása idején, az időnként botránnyá tömegkommunikált viták közepette különös jelentőséget kap egy ilyen című, tárgyú bibliográfia. Anyaggyűjtésének időhatára folytán leginkább abban tud segíteni, hogy a kialakult helyzetet, a vallási, az egyházi közreműködés iránti igény robbanásszerű megjelenését, s a heves tiltakozások hátterét, múltját, az idáig vezető utat ismerhesse meg az érdeklődő s az érdeklét. És segít megfogalmazni a folytatás igényét: a témakör – nyilván gyarapodó – irodalmának további gyűjtésére, rendezésére és feltárására bizonyosan szükség van, lesz.

Mohor Jenő